ریشه‌یابی خطاها و تخمین عدم قطعیت در اندازه‌گیری

Errors & Estimation of Uncertainty in Measurement

(E.U.M)

محمد کریم معروفی

فهرست مطالب

1. مقدمه: بررسی جایگاه فرایند اندازه‌گیری و عدم قطعیت دراستاندارد ISO/IEC 17025
2. بررسی تعاریف و اصطلاحات اولیه اندازه‌گیری
3. بررسی اصطلاحات و تعاریف آماری
4. بررسی منحنی نرمال و سطوح اطمینان و ضرایب همپوشانی
5. محاسبه عدم قطعیت نوع A و نوع B
6. محاسبه عدم قطعیت ترکیبی
7. محاسبه عدم قطعیت گسترش یافته

فهرست مطالب

8. نحوه گزارش‌دهی عدم قطعیت
9. مثال‌های کاربردی در:
   الف- کالیبراسیون
   ب- آزمون و تست
10. معرفی منابع و مراجع

ISO/ IEC 17025

General Requirements for the Competence of Testing and Calibration Laboratories

الزامات عمومی برای احراز صلاحیت آزمایشگاه‌های آزمون و کالیبراسیون

۵-۶-۲-۱ کالیبراسیون

ISO/ IEC 17025

بخش ۱ - هدف ودامنه کاربرد

بخش ۲ - مراجع الزامی

بخش ۳- اصطلاحات وتعاریف

بخش ۴ - الزامات مدیریتی

۴-۱- سازماندهی

۴-۲- سیستم کیفیت

۴-۳- کنترل مدارک

۴-۴- بازنگری درخواست‌ها، پیشنهادها و قراردادها

۴-۵- واگذاری آزمون و یاکالیبراسیون به پیمانکار فرعی

۴-۶- خرید خدمات و ملزومات

۴-۷- ارائه خدمات به مشتری

۴-۸- شکایات

۴-۹- کنترل کار نامنطبق آزمون و یا کالیبراسیون

۴-۱۰ -بهبود

۴-۱۱- اقدام اصلاحی

۴-۱۲- اقدام پیشگیرانه

۴-۱۳- کنترل سوابق

۴-۱۴- ممیزی های داخلی

۴-۱۵- بازنگری مدیریت

بخش ۵- الزامات فنی

۵-۱- کلیات

۵-۲- کارکنان

۵-۳- جایگاه و شرایط محیطی

۵-۴- روش‌های آزمون و کالیبراسیون و صحه‌گذاری روش‌ها

۵-۵- تجهیزات

۵-۶- قابلیت ردیابی اندازه‌گیری

۵-۷- نمونه برداری

۵-۸- جابجایی اقلام مورد آزمون کالیبراسیون

۵-۹- تضمین کیفیت نتایج آزمون و کالیبراسیون

۵-۱۰- گزارش دهی نتایج

Slide No.5/ 261

ISO 10012-2003

Measurement Management Systems

Requirements for Measurement Processes and Measuring Equipment

سیستم مدیریت اندازه‌گیری

الزامات فرایندهای اندازه‌گیری و وسایل اندازه‌گیری

Slide No.6/ 261

نمودار لاک پشتی Turtle Diagram

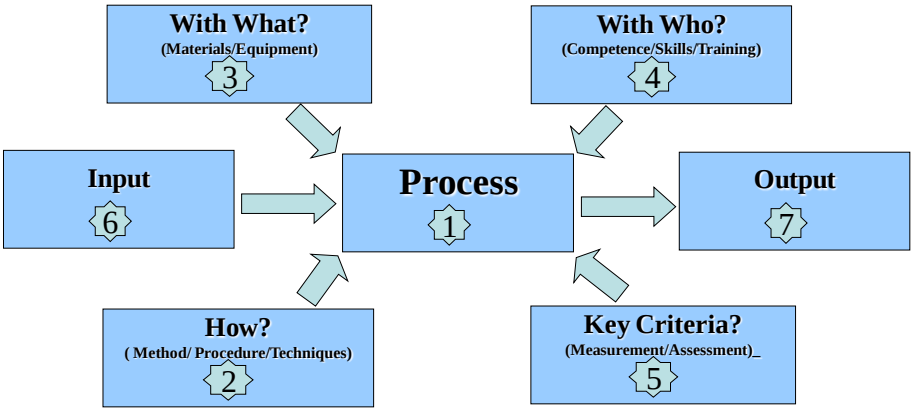

فرایند اندازه گیری

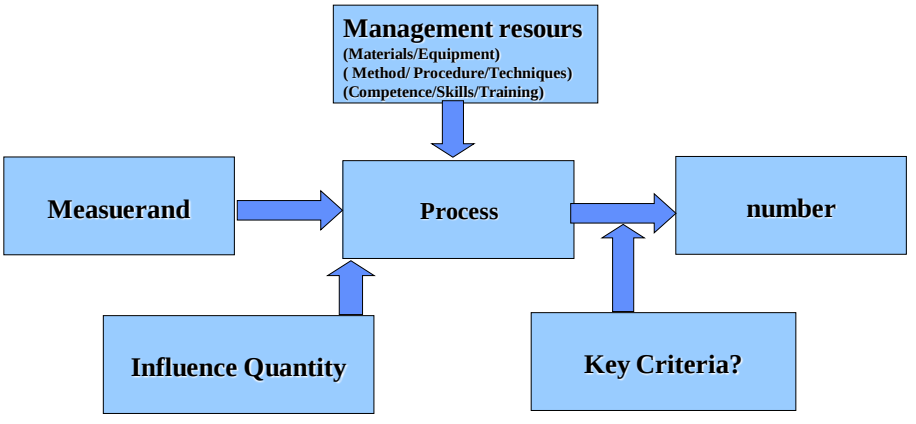

ISO/TS 16949:2002

Measurement System Analysis

M.S.A

تجزيه و تحليل سيستم‌هاي اندازه‌گيري

1.	Repeatability	تكرارپذيري	.1
2.	Reproducibility	تجديد پذيري	.2
3.	Gage R&R	سنجش تكرارو تجديد پذيري	.3
4.	Linearity	خطي بودن	.4
5.	Stability	پايداري	.5

International Vocabulary of Basic and General Terms in Metrology

(V.I.M)

by: BIPM,IEC-IFCC- ISO - IUPAC - IUPAP-OIML

واژه ها و اصطلاحات پايه و عمومي اندازه شناسي

استاندارد ملي شماره 4723

موسسه استاندارد و تحقيقات صنعتي ايران

Guide to the Expression of

uncertainty in measurement

By: BIPM, IEC, IFCC, ISO, IOPAC, OMML

(G.U.M)

راهنما براي بيان عدم قطعيت در اندازه‌گيري

ISO 5725

Accuracy (Trueness and Precision)

Of

Measurement Methods and Results

Part 1 to Part 6

ISO 3534-1

Statistic – Vocabulary and Symbols

Part 1: Probability and General Statistical Term

تعاریف و اصلاحات عمومی اندازه‌شناسی

General Metrological Terms

QUANTITY کمیت

خصیصه ذاتی یک پدیده، جسم یا ماده که بتوان بطور کیفی تشخیص داد و بطورکمی تعیین کرد.

مانند: طول، زمان، جرم، دما، مقاومت الکتریکی و مقدار غلظت ماده

MEASURAND اندازه ده

کمیت ویژه‌ای که اندازه‌گیری می‌شود

یکا UNIT

کمیتی ویژه که بطور قراردادی تعریف و پذیرفته می‌شود و بزرگی سایر کمیت‌های همجنس را می‌توان در مقایسه با آن بیان کرد.

مانند: متر، کیلوگرم، نیوتن، اهم

کمیت پایه BASE QUANTITY

کمیتی از یک دستگاه کمیت‌ها که بنا به قرارداد عملاً مستقل از بقیه کمیت‌ها پذیرفته می‌شود.

کمیت‌های طول، جرم و زمان در رشته مکانیک عموماً کمیت‌های پایه محسوب می‌شوند.

کمیت فرعی DRIVED QUANTITY

کمیتی از یک دستگاه کمیت‌ها که به صورت تابعی از کمیت‌های پایه‌ای آن دستگاه تعریف می‌شود.

مانند: حجم – شتاب – نیرو – فشار

بعد یک کمیت DIMENTION OF QUANTITY

عبارتی که کمیتی از یک دستگاه کمیت‌ها را، به صورت ضرب تمامی عواملی که نماینده کمیت‌های پایه آن دستگاه می‌باشد بیان می‌کند.

در دستگاهی که با کمیت‌های پایه‌ای طول (L)، جرم (M)، زمان (T) مشخص می‌شود، بعد نیرو به صورت MLT^{-2} است.

Measurement اندازه گیری

مجموعه عملیات به منظور تعیین مقدار یک کمیت

Slide No.21/ 261

TRUE VALUE مقدار واقعی

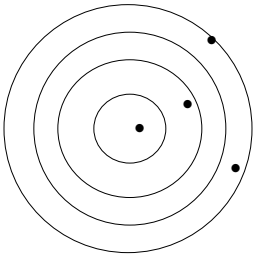

Conventional True Value	مقدار واقعی قراردادی
Assigned Value	مقدار نسبت داده شده
Nominal Value	مقدار اسمی
Mean Value	مقدار متوسط
Reference Value	مقدار مرجع

Slide No.22/ 261

اصل پذیرش خطا

اندازه‌گیری هرگز نمی‌تواند آزاد از خطا باشد و یا به عبارت دیگر اندازه‌گیری‌ها همواره با خطا همراه هستند.

انواع خطا

Absolute Error	$e_a = M - T$	خطای مطلق
Relative Error	$e_r = \frac{M-T}{T}$	خطای نسبی
Relative Error	$\% e_r = \frac{M-T}{T} \times 100$	درصد خطای نسبی

مثال

اگر وزنه‌ای به مقدار 10 کیلوگرم علامت‌گذاری شده اما مقدار اندازه گرفته شده 9.96 کیلوگرم باشد خطای مطلق، خطای نسبی و درصد خطای نسبی چقدراست.

$$e_a = M-T = 9.96 - 10 = -0.04 \quad \text{کیلوگرم}$$

$$e_r = \frac{M-T}{T} = \frac{-0.04}{10} = -0.004 \quad \text{(واحد ندارد)}$$

$$e_r\,(\%) = -0.4\ \%$$

Slide No.25/ 261

تقسیم‌بندی خطاهای اندازه‌گیری

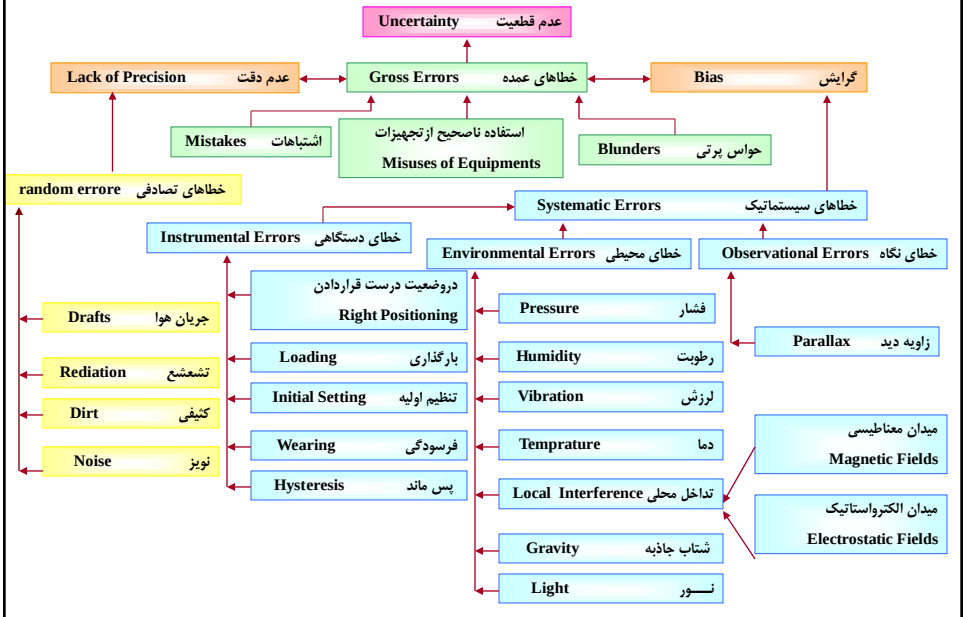

Slide No.26/ 261

نمایش گرافیکی دقت، درستی و گرایش

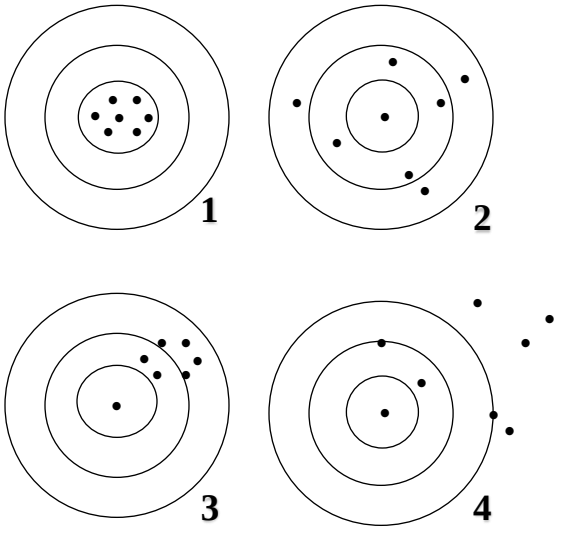

Precision :دقت

Accuracy :درستی

Bias :گرایش

Slide No.27/ 261

TOLERANCE روا داری

+

True Value

—

Slide No.28/ 261

تکرارپذیری Repeatability

میزان نزدیکی توافقی نتایج یک فرآیند اندازه‌گیری در شرایط یکسان

تکرارپذیری REPEADABILITY

شرایط تکرارپذیری:

همان روند آزمایش

همان آزمایشگر

همان دستگاه اندازه‌گیری

همان شرایط محیطی و همان محل

تکرار در فاصله زمانی کوتاه

REPRODUCIBILITY تجدیدپذیری

میزان نزدیکی توافقی نتایج یک فرآیند اندازه‌گیری در شرایط غیریکسان

REPRODUCIBILITY تجدیدپذیری

شرایط تغییریافته ممکن است شامل موارد زیر باشد:

اصول اندازه‌گیری

روش اندازه‌گیری

آزمایش کننده

دستگاه اندازه‌گیری

محل

شرایط بکارگیری

زمان

REFERENCE CONDITION شرایط مرجع

Temperature	دما
Humidity	رطوبت
Pressure	فشار
Light	نور
Vibration	ارتعاش
Gravity	شتاب جاذبه

Slide No.33/ 261

Influence Quantity کمیت‌های تأثیرگذار

کمیتی غیر از کمیت اندازه که در نتیجه‌ی اندازه‌گیری اثر دارد

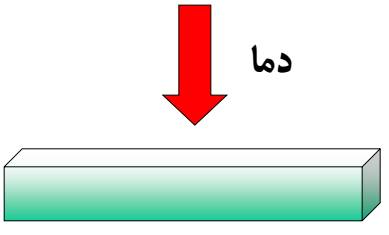

Slide No.34/ 261

Loading & Transparency

شفافیت : توانایی دستگاه اندازه گیر در تغییرندادن اندازه ده

بارگزاری : تاثیر دستگاه اندازه گیر در اندازه ده

عدم قطعیت اندازه گیری

Uncertainty of Measurement

پارامتری مربوط به نتیجه اندازه‌گیری که پراکندگی مقادیری را مشخص می‌کند که می‌توان بطور منطقی به اندازه ده نسبت داد.

منابع عدم قطعیت
Uncertainty Sources

عدم قطعیت نتایج ممکن است از منابع زیادی ناشی گردد ، به عنوان مثال :

تکرار پذیری ، نمونه برداری ، شرایط محیطی، تجهیزات اندازه گیری ، استاندارد مرجع، تفکیک پذیری در تجهیزات اندازه گیری ، وغیره

نکته مهم

واژه عدم قطعیت اندازه گیری به معنای شک در باره اعتبار یک اندازه گیری نمی باشد ، بلکه به معنای افزایش اطمینان در اعتبار نتایج اندازه گیری می باشد.

تعاریف مختلف کالیبراسیون

- عبارت است از مقایسه یک دستگاه اندازه‌گیری با یک استاندارد مرجع و تعیین میزان خطای آن و درصورت نیاز تنظیم دستگاه.
- مقایسه یک دستگاه و یا یک استاندارد با دقت معلوم با دستگاه و یا استاندارد دقیق و درست‌تر بمنظور محاسبه خطای دستگاه و یا حذف این خطا توسط تنظیمات مورد نیاز.
- عبارت است از اطمینان حاصل شده از درجه تطابق مقادیر اندازه‌گیری شده یک دستگاه نسبت به مقادیر استاندارد مشابه بطوریکه عمل کالیبراسیون در شرایط محیطی کنترل شده در محدوده کاری دستگاه انجام گرفته و از رواداری مورد نظر در نتایج بدست آمده در آن محدوده برخوردار باشد.
- عبارت است از مقایسه وسیله اندازه‌گیری با یک معیار و یا معیارهایی جهت حصول اطمینان از شرایط عملکرد درست آن.

تعریف کالیبراسیون بر اساس استاندارد ملی شماره ۴۷۲۳

مجموعه عملیاتی که، تحت شرایط مشخص میان نشاندهی یک دستگاه یا سیستم اندازه‌گیری، با مقدار یک سنجه مادی یا ماده مرجع، و مقدار متناظر آن که از استانداردهای اندازه‌گیری حاصل می‌شود رابطه‌ای برقرار می‌کند.

- سنجه مادی (Material Measure)

وسیله‌ای که، همواره در زمان بکارگیری آن، یک یا چند مقدار معلوم از کمیتی معین را ایجاد یا ارائه می‌کند مانند: یک وزنه، پیمانه حجم، مقاومت الکتریکی استاندارد، بلوک سنجه.

- ماده مرجع (Reference Material)

ماده و یا جسمی که مقادیر یک یا چند خصوصیت آن به اندازه کافی همگن و تثبیت شده است تا برای کالیبراسیون یک دستگاه، ارزیابی یک روش اندازه‌گیری یا تعیین مقدار برای مواد به کار رود.

ماده مرجع ممکن است به شکل گاز، مایع، جامد، خالص و یا مخلوط باشد.

C.R.M

هرم دقت و درستی کالیبراسیون

قابلیت ردیابی Traceability

قابلیت ارتباط دادن مقدار یک استاندارد و یا نتیجه یک اندازه‌گیری با مرجع‌های ملی و یا بین‌المللی از طریق زنجیره پیوسته مقایسه‌ها که همگی عدم قطعیتی معین دارند.

زنجیره ناگسسته مقایسه‌ها را زنجیره ردیابی گویند.

مفهوم اصطلاحات و واژه‌های آماری

Basic Statistical Terms & Concepts

جامعه آماری Statistical Population

تمامی اعضاء یک جامعه که بعلت داشتن حداقل یک وضعیت مشترک مدنظر قرار گرفته‌اند

Sample نمونه

قسمتی از کل یک جامعه که گویای ویژگی کامل جامعه باشد

یک و یا چند نمونه که از کل جامعه با هدف داشتن کلیه اطلاعات جامعه گرفته شده است

Probability احتمال

یک عدد حقیقی بین صفر و یک که احتمال پیشامد یک عضو از جامعه را بطور تصادفی بیان می‌کند.

$$0 \leq P_r \leq 1$$

مثال:

یک سکه سالم را ۳ مرتبه پرتاب می کنیم،فضای جامعه آماری آنرا بدست آورید:

$S=\{TTT,TTH,THT,HTT,THH,HTH,HHT,HHH\}$

اگر A پیشامد آمدن فقط شیر باشد:

$A=\{THT,TTH,HTT\}$

و چون احتمال هر حالت در فضای نمونه $\frac{1}{8}$ است بنابراین:

$$P(A)=\frac{1}{8}+\frac{1}{8}+\frac{1}{8}=\frac{3}{8}$$

$$P(A)=\frac{n(A)}{n(s)}=\frac{3}{8}$$

$$0\le P(A)\le 1$$

شاخصهای آماری

۱-شاخصهای مرکزی(مکانی)

۲- شاخصهای پراکندگی

متوسط حسابی یا میانگین Arithmatic Mean , Average

مجموع مقادیر بخش بر تعداد مقادیر

$$\overline{X} = \frac{\sum_{i=1}^{n} X_i}{n}$$

یادآوری:

اصطلاح میانگین (Mean) در مورد کل جامعه است و اصطلاح متوسط (Average) در مورد یک سری داده‌هاست که از نمونه بدست آمده است

Median میانه

اندازه متوسط یک دسته از مقادیر است

اگر n مقدار را بطور نزولی و صعودی مرتب کنیم، میانه این مقادیر اگر n فرد باشد برابر خواهد شد با $\left[(n+1)/2\right]^{th}$

اگر n زوج باشد برابر است با متوسط مقدار $(n/2)^{th}$ و مقدار $\left[(n/2)+1\right]^{th}$

مد (نما) Mode

در یک دسته از مقادیر مد برابر با مقداری است که بیشترین فراوانی را دارد.

دامنه تغییرات Range

دامنه تغییرات برابر است با اختلاف مقدار ماگزیمم و مینیمم در یک دسته از مقادیر

گشتاورها

گشتاورها در آمار نحوه توزیع داده ها را حول نقطه معین بیان میکنند.

۱- گشتاور مرتبه K ام حول میانگین یا گشتاور مرکزی مرتبه Kام:

$$\mu_K = \frac{1}{N}\sum_i f_i \left(x_i - \bar{x}\right)^k$$

۲-گشتاور مرتبه K ام حول نقطه a :

$$\mu'_{k,a} = \frac{1}{N}\sum_i f_i \left(x_i - a\right)^k$$

۳-گشتاور مرتبه kام حول صفر:

$$\mu'_k = \frac{1}{N}\sum_I f_i x_i^k$$

Slide No.53/ 261

واریانس Variance

معیاری برای پراکندگی است که از جمع مربعات انحرافات مشاهدات از میانگین بخش بر تعداد ارقام منهای یک بدست می‌آید.

$$S^2 = \frac{1}{n-1}\sum_{i=1}^{n}\left(X_i - \overline{X}\right)^2$$

Slide No.54/ 261

انحراف معیار استاندارد Standard Deviation

ریشه دوم مثبت واریانس

$$S = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{n}\left(X_i - \overline{X}\right)^2}{n-1}}$$

درجه آزادی Deqree of Freedom

در حالت کلی عبارت است از تعداد جملات در یک مجموع منهای تعداد قیدهای موجود در جملات آن مجموع

کواریانس Covariance

همبستگی دو متغیر تصادفی، معیاری از وابستگی متقابل آن دو متغیر است.

$$Cov(x,y) = S_{xy} = \frac{1}{n-1}\sum_{i=1}^{n}\left(x_i - \bar{x}\right)\left(y_i - \bar{y}\right)$$

n برابر است با شمارش جفت ملاحظات

Slide No.57 / 261

ضریب همبستگی Correlation Coefficient

نسبت کواریانس مشخصه دو متغییر به حاصلضرب انحراف معیار استاندارد هر یک از آنها

$$r_{xy} = \frac{S_{xy}}{S_x S_y} = \frac{\sum_{i=1}^{n}\left(x_i - \bar{x}\right)\left(Y_i - \bar{y}\right)}{\sqrt{\sum_{i=1}^{n}\left(x_i - \bar{x}\right)^2 \sum_{i=1}^{n}\left(y_i - \bar{y}\right)^2}}$$

Slide No.58 / 261

Correlation همبستگی

رابطه میان دو یا چند متغیر تصادفی در توزیعی از دو و یا چند متغیر تصادفی

کارگروهی

همبستگی وضریب همبستگی قد و وزن یک نمونه از آدم ها را با مشخصات زیر تعیین نمایید:

وزن =X	قد =Y	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(y_i - \bar{y})^2$	$(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})$
69	135	-1.4	-31	1.96	961	43.4
72	187	1.6	21	2.56	441	33.6
67	140	-3.4	-26	11.56	676	88.4
74	198	3.6	32	12.96	1024	115.2
70	170	-0.4	4	0.16	16	-1.6
$\bar{x} = 70.4$	$\bar{y} = 166$	S=0	S=0	S=29.2	S=3118	S=279

$$S_x = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{5}(x_i - \bar{x})^2}{5-1}} = 2.70$$

$$S_y = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{5}(y_i - \bar{y})^2}{5-1}} = 27.91$$

$$S_{xy} = \frac{1}{5-1}\sum_{i=1}^{5}(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y}) = \frac{1}{4} \times 279 = 69.75$$

$$r_{xy} = \frac{S_{xy}}{S_x S_y} = \frac{69.75}{2.7 \times 27.91} = \frac{69.75}{75.357} == +.92$$

بررسی منحنی نرمال، سطوح اطمینان و ضرایب همپوشانی

Normal Curve

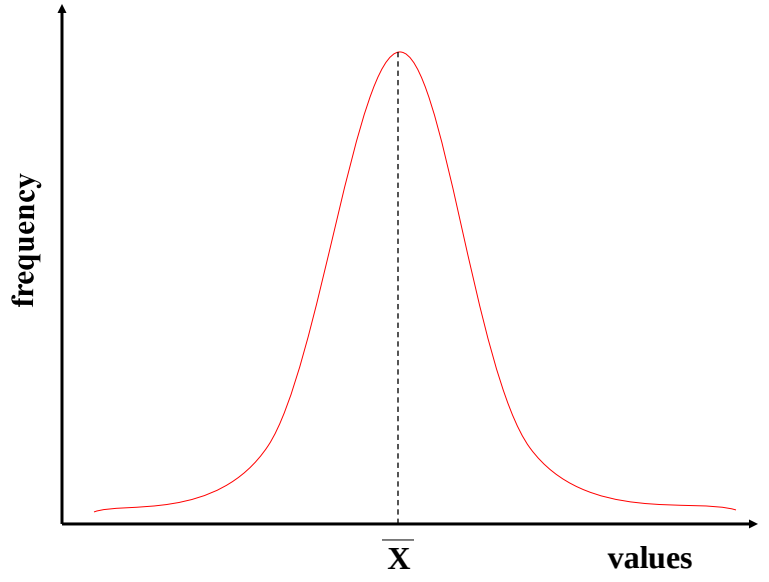

توزیع نرمال، توزیع لاپلاس – گوس

Normal-Loplace- Gauss Distribution:

$$F(x)=\frac{1}{S\sqrt{2\pi}}e^{\frac{-1}{2}\left(\frac{X-\bar{X}}{S}\right)^2}$$

$$-\infty\langle x\langle+\infty$$

Slide No.65/ 261

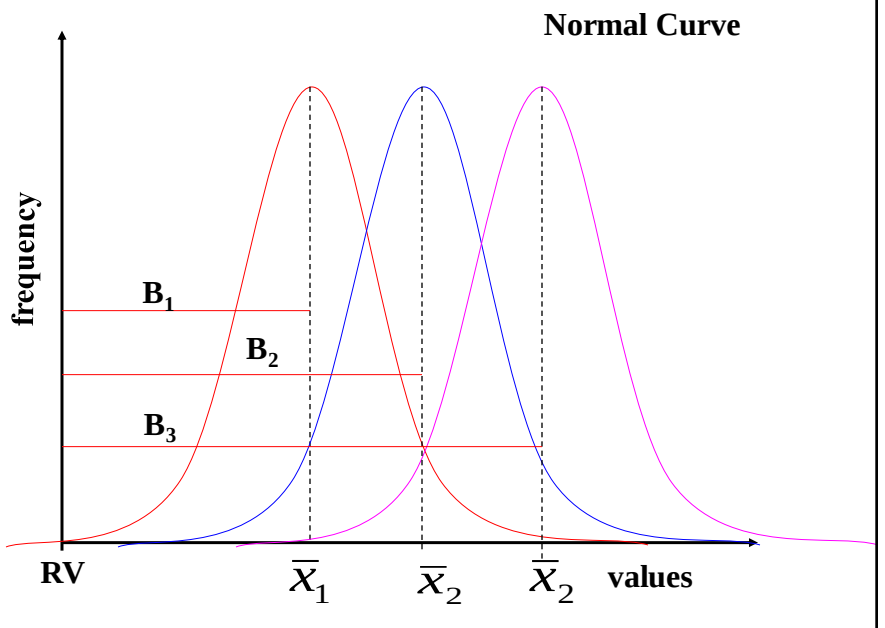

Slide No.66/ 261

Normal Curve

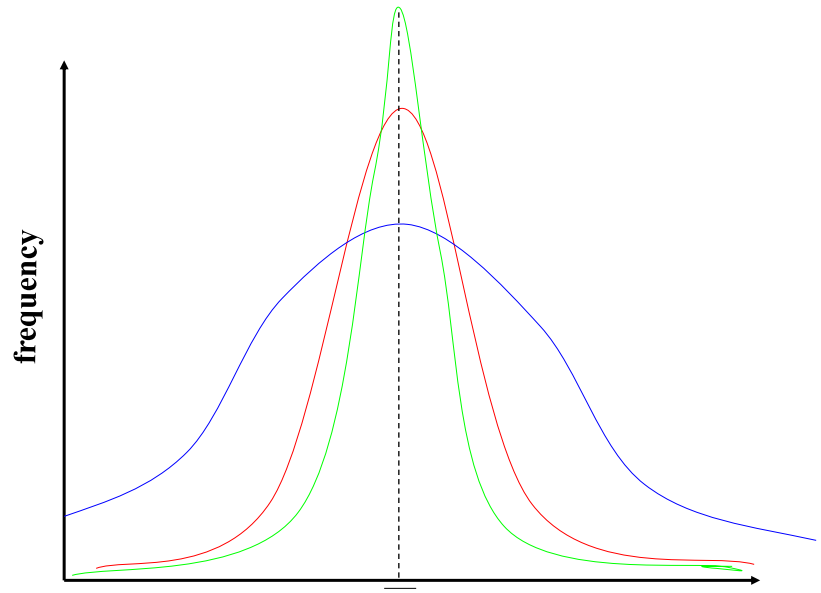

Slide No.67/ 261

Normal Curve

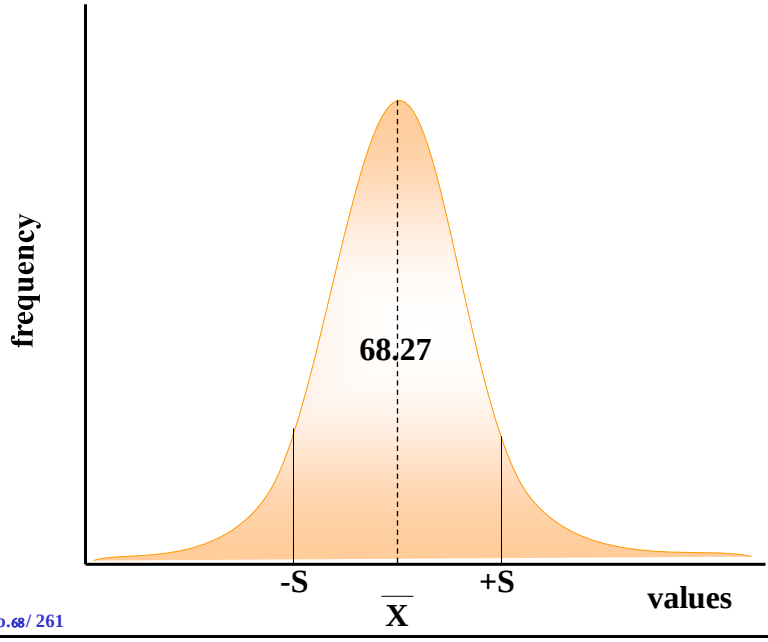

Slide No.68/ 261

فاصله پوششی آماری Statistical Coverage Interval

یک فاصله که برای آن باید یک سطح اطمینان که حداقل بخش مشخصی از جامعه را در بر می‌گیرد بیان شود.

Slide No.69/ 261

ضرایب انحراف معیار استاندارد

ضرایب انحراف معیار استاندارد	درصد اطمینان
± 1	68.3
± 2	95.4
± 3	99.7
± 1.65	90.0
± 1.96	95.0
± 2.58	99.0

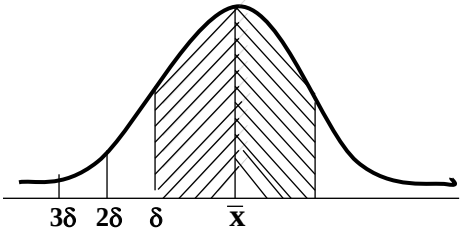

Slide No.70/ 261

مقیاس Z

$$Z = \frac{X - \bar{X}}{S}$$

تمرین

- احتمال z کوچک تر از 1.74 را با استفاده از جدول محاسبه نمایید .
- در توزیع نرمالی با مشخصات $\bar{x} = 50$ و $S = 10$ ، احتمال اینکه نتایج بین مقادیر 45 تا ۶۲ باشند را بدست آورید.
- سطح اطمینان فاصله $-1 \leq Z \leq +1$ را ازطریق جدول حساب کنید.
- سطح زیر منحنی برای $x_1 = \bar{x} - 2S$ و $x_2 = \bar{x} + 2S$ را از روی جدول حساب کنید.

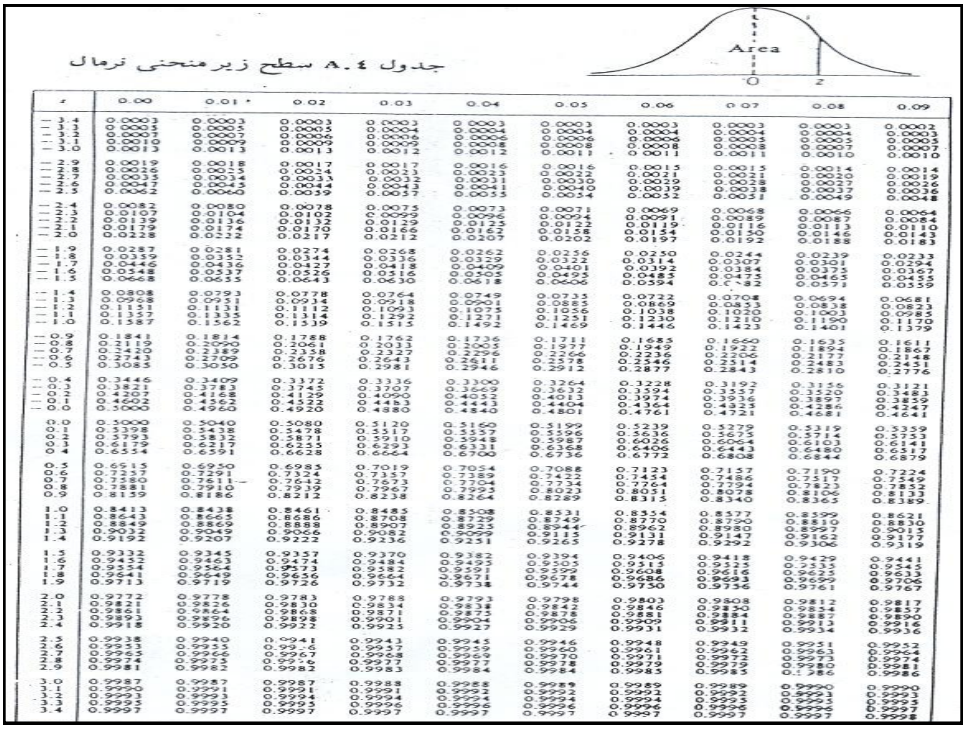

مـــثال

مقاومتی را ۱۰ بار اندازه‌گیری نموده‌ایم و مقادیر زیر بدست آمده است.

X1 = 100.1 Ω	**X2 = 100.2 Ω**
X3 = 100.1 Ω	**X4 = 100.3 Ω**
X5 = 100.1 Ω	**X6 = 100.1 Ω**
X7 = 100.2 Ω	**X8 = 100.1 Ω**
X9 = 100.1 Ω	**X10 = 100.3 Ω**

مطلوبست :

۱- مقدار متوسط مقاومت

۲- فاصله احتمال ۹۵ درصد را حول مقدار متوسط بدست آمده

مـــثال ۱

i	Xi (Ω)	Xi - $\bar{X}$	(Xi - $\bar{X}$) ^{2}	محاسبات
1	100.1	-0.06	0.0036	$\bar{X} = \frac{1001.6}{10} = 100.16$
2	100.2	+ 0.04	0.0016	
3	100.1	- 0.06	0.0036	$S = \sqrt{\frac{0.0640}{9}} = \pm 0.084$
4	100.3	+0.14	0.0196	
5	100.1	-0.06	0.0036	
6	100.1	-0.06	0.0036	± 1.96×0.084=±0.165
7	100.2	+ 0.04	0.0016	100.16 ± 0.165
8	100.1	-0.06	0.0036	99.985 ⟷ 100.326
9	100.1	-0.06	0.0036	
10	100.3	+0.14	0.0196	
Sum	1,001.6	0	0.0640	

مثال ۲

در یک آزمایش توزین با پنج بار آزمایش نتایج زیر حاصل شده است .

NO.	1	2	3	4	5
Xi	54.5 gr	54.3 gr	54.5 gr	54.4 gr	54.5 gr

با 68.3 درصد اطمینان محدوده ای را مشخص نمایید که نتایج اندازه گیری ها در آن محدوده باشد.

$$\bar{x} = \frac{\sum xi}{n} = \frac{54.5+54.3+54.5+54.4+54.5}{5} = 54.44$$

$$S = \sqrt{\frac{1}{5-1}\sum_{i=1}^{5} xi-54.44)^2} = 0.089 \approx 0.09$$

$$\Rightarrow x = \bar{x} \pm s(\ prob.68.3\%)$$
$$\Rightarrow x = 54.44 \pm 0.09$$

توجه : برای تبدیل این احتمال به سطح اطمینان ۹۵٪ چه باید کرد؟

محاسبه عدم قطعیت به روش A

روشی است که بر اساس آنالیز آماری یک سری داده‌های بدست آمده از یک فرآیند اندازه‌گیری حاصل می‌شود.

Histogram distribution توزیع هیستوگرام

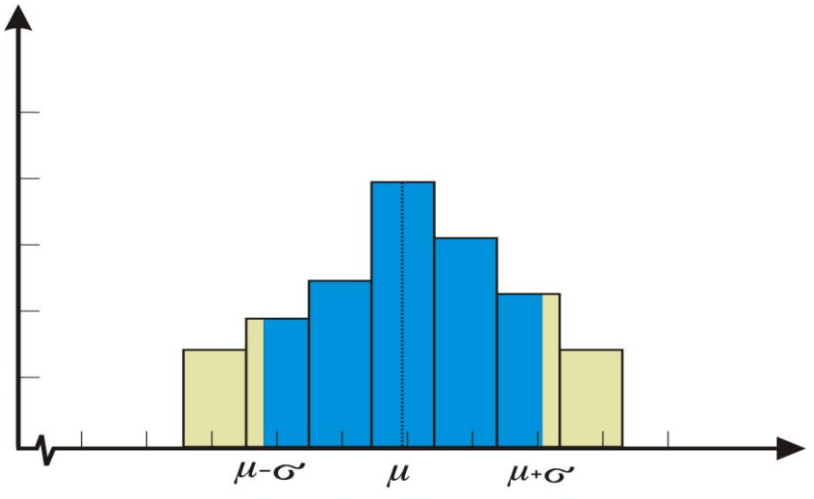

HISTOGRAM DISTRIBUTION

normal distribution توریع نرمال

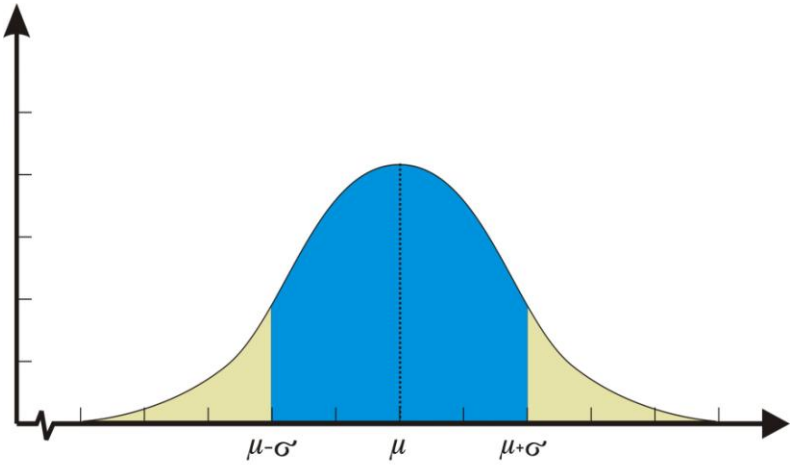

NORMAL DISTRIBUTION

محاسبه عدم قطعیت به روش A

در محاسبه عدم قطعیت به روش A از فرمول‌های زیر استفاده گردد برای M مقدار بدست آمده (q_i) از یک فرآیند اندازه‌گیری:

میانگین یا مقدار متوسط

$$\bar{q} = \frac{\sum_{i=1}^{n} q_i}{n}$$

واریانس

$$S^2(q) = \frac{\sum_{i=1}^{n} (q_i - \bar{q})^2}{n-1}$$

واریانس تجربی میانگین

$$S^2(\bar{q}) = \frac{S^2(q)}{n}$$

سعی شود در این روش تعداد آزمایش بیشتر از ۱۰ باشد

کار گروهی-۱

مقادیر زیر در ۱۰ بار اندازه‌گیری کمیت Q بدست آمده است.

3.56	3.46	3.48	3.50	3.42	3.43	3.52	3.49	3.44	3.50

شاخص‌های زیر را بدست آورید:

الف $\bar{q}, S(q), S^2(\bar{q}), R$

ب- مشخص کنید که $S^2(q)$ با چه سطح اطمینانی بدست آمده است؟

ج- اگر مقدار مرجع ۳.۵۵ باشد گرایش را محاسبه نمائید.

محاسبه عدم قطعیت به روش B

در این روش عدم قطعیت بر اساس روشی
غیر از روش‌های آماری محاسبه می‌گردد.

محاسبه عدم قطعیت به روش B

حداقل عوامل موثر زیر می‌تواند در این نوع روش محاسبه عدم قطعیت در نظر گرفته شود:

1. داده‌های بدست آمده از اندازه‌گیری قبلی
2. تجربه و یا دانش کلی از رفتار و خصوصیات مواد و وسایل بکار گرفته شده
3. مشخصات کارخانه سازنده
4. داده‌های موجود در گواهینامه‌های کالیبراسیون و غیره
5. عدم قطعیت‌های دستگاه‌ها و یا مواد مرجع که از کتاب فنی آنها بدست می‌آید.
6. و ...

انواع توزیع های احتمال

توزیع مستطیلی(Rectangular Distribution)

مولفه‌های روش نوع B به عنوان مثال می‌توانند:

وقتی ویژگی یک دستگاه اندازه‌گیری بصورت تولراس a± بدون سطح اطمینان مشخص داده شده باشد. چون احتمال تمامی مقادیر در این فاصله یکسان است پس توزیع آن یک توزیع مستطیلی است.

توزیع مستطیلی (Rectangular Distribution)

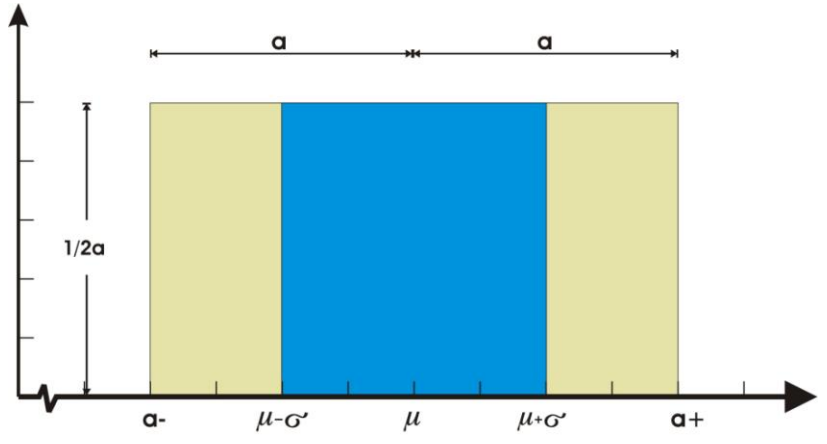

RECTANGULAR DISTRIBUTION

توزیع مستطیلی(Rectangular Distribution)

انحراف معیار استاندارد توزیع مستطیلی از رابطه زیر محاسبه می‌گردد:

$$U_S = \pm a/\sqrt{3}$$

$$k = \sqrt{3}$$

مثال ۱

تلرانس یک ولتمتر که بعنوان دستگاه استاندارد برای اندازه گیری استفاده می شود ، طبق نظر کارخانه سازنده معادل (0.3% Rdg+ 0.001 V) ± تعریف شده است:

عدم قطعیت استاندارد این ولتمتر را در نشاندهی 10V محاسبه نمایید :

جواب

مولفه عدم قطعیت استاندارد دستگاه ولتمتردر 10V برابر خواهد بودبا :

$\pm[(0.3\%\times 10)+0.001)]=\pm 0.031V\rightarrow$

$Us=0.031/\sqrt{3}=0.018\ V$

مثال۲

ماکزیمم خطای مجاز یک نیروسنج استاندارد که برای کالیبراسیون نیروسنج استفاده می شود با گستره 0~200kgf معادل 0.2% FS ± می باشد. عدم قطعیت استاندارد این مولفه در نشاندهی نیروی 50kgf چقدر می باشد؟

جواب : ماکزیمم خطای مجاز این نیروسنج در کل گستره ثابت و معادل 0.2%×200=±0.4kgf می باشد .پس:

Us= 0.4/√3 ~= ± 0.23kgf

مثال۳

یک پیمانه حجم استاندارد ۱۰ میلی‌لیتری کلاس A به مقدار 0.2± میلی‌لیتر تأیید شده است عدم قطعیت استاندارد آن چند است.

$$Us = \pm\frac{0.2}{\sqrt{3}} = \pm 0.12ml$$

$$K = \sqrt{3}$$

توزیع مثلثی (Triangular Distribution)

اگر ویژگی وسیله اندازه‌گیری بصورت تولرانس a± بدون ذکر سطح اطمینان بیان شده ولی در عمل دلایلی وجود دارد که مقادیر بدست آمده در اطراف میانگین پخش شده باشند این وسیله دارای توزیع مثلثی است.

توزیع مثلثی (Triangular Distribution)

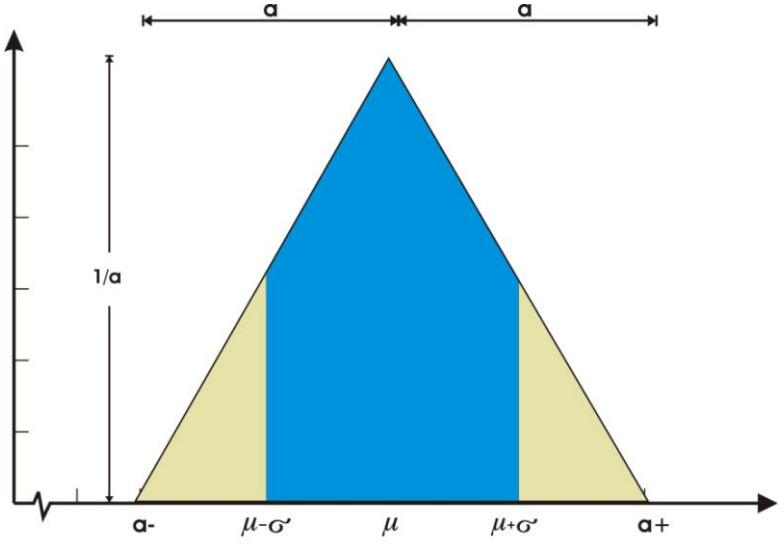

TRIANGLE DISTRIBUTION

توزیع مثلثی (Triangular Distribution)

انحراف معیار استاندارد توزیع مثلثی از رابطه زیر محاسبه می‌گردد:

$$U_S = \pm a/\sqrt{6}$$

$$K = \sqrt{6}$$

مثال

یک پیمانه حجم استاندارد 10 میلی‌لیتری کلاس A به مقدار ±0.2 میلی‌لیتر گواهی شده است. بازرسی‌های معمولی نشان می‌دهند که مقادیر پراکنده نبوده و بیشترین آنها حول مرکز قرار دارند. عدم قطعیت استاندارد آنرا محاسبه نمائید.

$$U_S = \pm 0.2/\sqrt{6} = \pm 0.08ml$$

توزیع U (Udistribution)

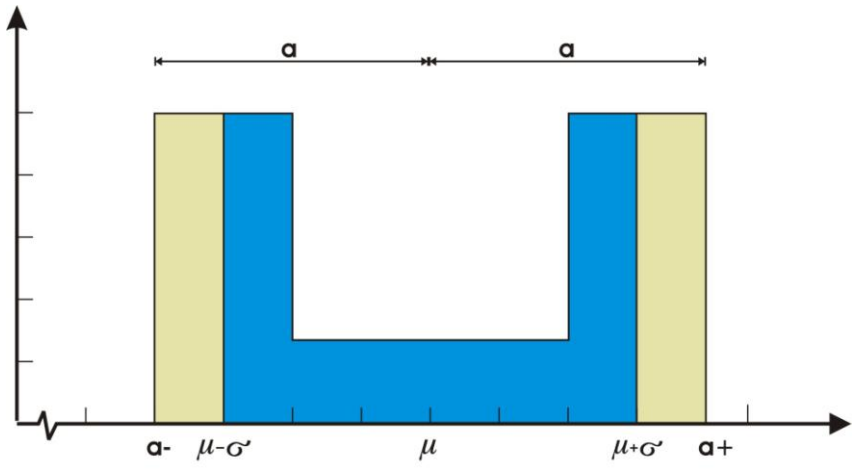

U DISTRIBUTION

توزیع U (Udistribution)

انحراف معیار توزیع U زرابطه زیر بدست میآید:

$$U_S = \pm a/\sqrt{2}$$

$$K = \sqrt{2}$$

نکته

اگر نوع منحنی توزیع مشخص نباشد همواره از منحنی مستطیل شکل استفاده می‌کنیم. و این بدترین حالت است (Worst Case)

توزیع ذوزنقه‌ای Trapezoidal Distribution

اگر احتمال وجود آزمون‌ها در مجاور حدود تولرانسی وسیله اندازه‌گیری کمتر شود در اینصورت توزیع احتمال شکل ذوزنقه‌ای بخود خواهد گرفت.

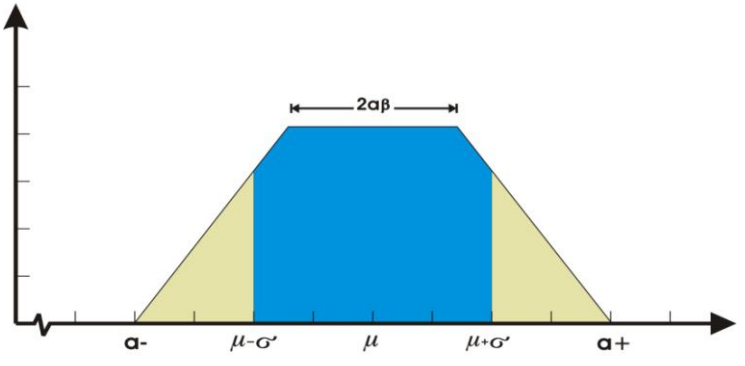

TRAPEZOIDAL DISTRIBUTION

توزیع ذوزنقه‌ای Trapezoidal Distribution

$$0 \le \beta \le 1$$

$if \beta \to 1 \Rightarrow$ توزیع مستطیلی

$if \beta \to 0 \Rightarrow$ توزیع مثلثی

$$U^2(X_i) = a^2(1+\beta^2)/6$$

$$U(X_i) = a\sqrt{\left(\frac{1+\beta^2}{6}\right)}$$

یک تمرین جالب

با توجه به اطلاعات زیر توزیع احتمال مربوطه را رسم کرده وعدم قطعیت استاندارد آنرا محاسبه کنید:

فراوانی اعداد بین 99.95 و 100.05 یکنواخت بوده و قرائت های اعداد بیشتر از 100.05 بطور خطی کاهش یافته و همچنین قرائت های اعداد کمتر از 99.95 نیز بطور خطی کاهش پیدا میکند.قرائت اعداد کمتر از 99.90 و اعداد بیشتر از 100.10 اصلا گزارش نشده است .

(The Resolution of a Digital Indication)

اگر قدرت تفکیک (Resolution) یک وسیله اندازه‌گیری Rx باشد مقدار اندازه‌گیری شده باحتمال مساوی می‌تواند در محدوده $X+Rx/2$ و $X-Rx/2$ باشد. که دارای یک توزیع احتمال مستطیلی است. بنابراین عدم قطعیت استاندارد آن برابراست با:

$$U_S = \frac{Rx/2}{\sqrt{3}} = \frac{1}{2\sqrt{3}} Rx = \pm 0.29 Rx$$

مثال ۱

مثال : تفکیک پذیری یک کولیس معادل 0.02 inch می باشد. عدم قطعیت استاندارد این مولفه در نقطه 5 in را محاسبه نمایید.

جواب : تفکیک پذیری در کل گستره کولیس ثابت است. عدم قطعیت استاندارد این مولفه با توجه به قواعد گرد کردن قرائت نشاندهی ، برابر با :

Us=(0.02/2) /√3=0.0057~= ± 0.006 inch

مثال۲

کوچکترین عددی را که یک ترازوی دیجیتالی دقیق می‌تواند نشان دهد برابر با ۲۰ مایکروگرم است. عدم قطعیت استاندارد آنرا محاسبه کنید.

$$U_S = 0.29 \times 20 = 5.8 \approx \pm 6$$ مایکرو گرم

خطای (Hysteresis)

۴- اگر وسیله اندازه‌گیری دارای خطای پسماند باشد (مانند ترازو و فشار سنج) و مقدار آن برابر با Hx باشد، انحراف معیار استاندارد مربوط به آن با همان استدلال قبلی بصورت زیر در نظر گرفته می‌شود.

$$U_S = \pm 0.29 Hx$$

مثال

در صورتی که داده های ناشی از آزمایش فشارسنجی در یک نقطه فشاری، مقدار نشاندهی فشارسنج در رفت را 100 bar و مقدار نشاندهی در برگشت را 97 bar داده باشد، بازه تغییرات را محاسبه نمایید و تغییرات تاثیرگذار بر نتایج اندازه گیری را بدست آورید.

همانطور که دیده میشود، نشاندهی فشاراز 100~97 bar تغییر می کند . مقداراین اختلاف برای کاربرد مولفه عدم قطعیت باید بر عدد2 تقسیم شود.

$$100-97=3 \;\&\; \delta p = 3/2 = \pm 1.5 bar$$

عدم قطعیت استاندارد مربوط به خطای(Hysteresis)برابراست با:

$$U_S = \pm 1.5 bar \div \sqrt{3} = \pm 0.86$$

نکته

اگر عدم قطعیت یک وسیله که از روی مشخصات کارخانه سازنده، گواهینامه کالیبراسیون و یا کاتالوگ با ضریب همپوشانی (K) بدست آمده باشد در این صورت انحراف معیار استاندارد آن از فرمول زیر محاسبه می‌گردد.

$$U_S = \pm Ue/k$$

مثال

درگواهی کالیبراسیون یک وزنه فولادی به مقدار اسمی ۱ کیلوگرم ، عدم قطعیت با ضریب K=3 به مقدار ۲۴۰± مایکروگرم گزارش شده است عدم قطعیت استاندارد آنرا محاسبه کنید.

$$U_S = \frac{240}{3} = \pm 80\,\mu gr$$

نکته

اگر عدم قطعیت یک وسیله اندازه‌گیری بصورت درصد اطمینان (۹۰-۹۵-۹۹) گزارش شده باشد در اینصورت برای محاسبه عدم قطعیت استاندارد باید عدم قطعیت گزارش شده را به ضریب همپوشانی معادل آنها تقسیم نمود.

$$U_S = \frac{\text{عدم قطعیت}}{\text{K معادل درصد اطمینان}}$$

مثال

در گواهینامه کالیبراسیون یک مقاومت استاندارد عدم قطعیت بصورت زیر گزارش شده است.

$$R_{(99)} = 10.000 \pm 129 \mu\Omega$$

انحراف معیار استاندارد این مقاومت را محاسبه کنید:

$$S = \frac{129}{2.58} \approx \pm 50 \mu\Omega$$

محاسبه عدم قطعیت استاندارد ترکیبی

Determining Combined Standard Uncertainty

نکته

عدم قطعیت استاندارد ترکیبی با ترکیب مناسب عدم قطعیت‌های استاندارد حاصل از ارزیابی نوع A و یا نوع B بدست می‌آید. و آنرا بصورت زیر نمایش می‌دهند.

$$U_C(Y)$$

نکته

مواردی را که باید هنگام محاسبه عدم قطعیت استاندارد ترکیبی رعایت نمود.

- تمام مولفه‌ها عدم قطعیت در ابتدا باید بصورت عدم قطعیت استاندارد باشند (به انواع توزیع احتمال مراجعه شود)

Combined Standard Uncertainty (Uncorrelated input quantities)

اگر $y = f(x_1, x_2, \ldots, x_n)$ و $(x_1, x_2, \ldots, x_n)$ کاملاً مستقل از هم باشند در اینصورت واریانس تابع y بصورت زیر محاسبه می‌شود.

$$U_c^2(y) = C_1^2 Us^2(X_1) + C_2^2 Us^2(X_2) + \ldots + C_n^2 Us^2(X_n)$$

$$U_c^2(y) = \sum_{i=1}^{n} C_i^2 Us^2(X_i)$$

Combined Standard Uncertainty (Uncorrelated Input Quantities)

ضریب حساسیت

$$C_i = \frac{\partial f}{\partial X_i}$$ **Sensitivity Coefficient**

عدم قطعیت استاندارد با جذر واریانس بدست خواهد آمد یعنی

$$Uc(y) = \sqrt{\sum_{i=1}^{n} C_i^2 Us^2(X_i)}$$

مثال

$$P = \frac{V^2}{R} = \frac{V^2}{R_0(1+\alpha(t-t_0))} \Rightarrow P = f(V, R_0, \alpha, t)$$

$$C_1 = \frac{\partial P}{\partial V} = \frac{2V}{R_0(1+\alpha(t-t_0))} = \frac{2P}{V}$$

$$C_2 = \frac{\partial P}{\partial R_0} = \frac{-V^2}{R_0^2(1+\alpha(t-t_0))} = \frac{-P}{R_0}$$

$$C_3 = \frac{\partial P}{\partial \alpha} = \frac{-V^2(t-t_0)}{R_0[1+\alpha(t-t_0)]^2} = \frac{-P(t-t_0)}{[1+\alpha(t-t_0)]}$$

$$C_4 = \frac{\partial P}{\partial t} = \frac{-V_\alpha^2}{R_0(1+\alpha(t-t_0))^2} = \frac{-P\alpha}{[1+\alpha(t-t_0)]}$$

مثال ۱

طبق قانون الکتریکی اگر یک مدار الکتریکی دارای سه شاخه موازی باشد در اینصورت $I_T=I_1+I_2+I_3$ اگر عدم قطعیت هر یک از شاخه‌ها به ترتیب ۳٪، ۴٪ و ۵٪ باشد، عدم قطعیت کل برابر خواهد شد با:

$$U_c(y) = \sqrt{(\%3)^2 + (\%4)^2 + (\%5)^2} = 0.07$$

مثال۲

میکرومتری با عدم قطعیت استاندارد 0.01 میلی‌متر برای محاسبه حجم یک مکعب بکار می‌رود. اگر بعد این مکعب ۱۰ میلی متر باشد حساب کنید حجم مکعب با سطح اطمینان ۹۵ در صد درچه محدوده‌ای خواهد بود.

$$V = a^3$$

$$C = \frac{\partial f}{\partial a} = 3a^2$$

$$U_c(V) = C \times U(a) = 3a^2 \times 0.01 = 3 \times 10^2 \times 0.01 = 3mm$$

$$U_c(V) = \pm 3mm^3$$

$997mm^3$ < حجم مکعب < $1003mm^3$

Combined Standard Uncertainty (Correlated Input Quantities)

اگر متغیرها مستقل از هم نبوده و دارای همبستگی باشند در اینصورت عدم قطعیت ترکیبی برابر خواهد بود با:

$$U_C^2(u) = \sum_{i=1}^{n} \left| \frac{\partial f}{\partial x_i} \right|^2 Us^2(X_i) + 2 \sum_{i=1}^{n-1} \sum_{j=i+1}^{n} \frac{\partial f}{\partial x_i} \frac{\partial f}{\partial x_j} U(X_i, X_j)$$

مثال ۱

اگر $y=(p-q+r)$ باشد و

$$P=5.02, U(P)=0.13$$
$$q=6.45, U(q)=0.05$$
$$r=9.04, U(r)=0.22$$
$$y=5.02-6.45+9.04=7.61$$
$$U(y)=\sqrt{0.13^2+0.05^2+0.22^2}=0.26$$

مثال ۲

در یک کالیبراسیون نیرو- Force، سهم عدم قطعیت به صورت زیر جمع آوری و محاسبه شده اند، عدم قطعیت مرکب را بدست آورید:

۱- عدم قطعیت حاصل از تکرارپذیری ازمایش : $U_{rep}=0.3$ kgf

۲- عدم قطعیت ناشی از تجهیز استاندارد : $U_{std}=0.01$ kgf

۳- عدم قطعیت ناشی از تفکیک پذیری نمونه مورد کالیبراسیون:

$U_{res}=0.029$ kgf

جواب

Then :

$$u = \sqrt{\sum_{i=1}^{3} u_i^2}$$

$$u = \sqrt{(0.3)^2 + (0.01)^2 + (0.029)^2} = 0.3 kgf$$

محاسبه عدم قطعیت گسترش یافته

Determining Expanded Uncertainty

محاسبه عدم قطعیت گسترش یافته

اگر چه عدم قطعیت استاندارد ترکیبی با سطوح اطمینان خاصی (۶۸/۳) در صنایع مختلف بکار برده می‌شود ولی غالباً عدم قطعیت را با سطح اطمینان بیشتری محاسبه می‌نمایند که به آن عدم قطعیت گسترش یافته می‌نامند و آنرا با Ue نمایش می‌دهند و برابر است با

$$Ue=KU_C(y)$$

ضریب همپوشانی K=Covering Factor

محاسبه عدم قطعیت گسترش یافته

انتخاب ضریب همپوشانی K می‌توانند بر اساس موارد زیر تعیین گردد:

- سطح اطمینان مورد نیاز مشتری و یا استاندارد محصول
- الزامات خاص آئین‌نامه‌ای- بهداشت و ایمنی
- الزام ساپکو در SPC و یا MSA
- تکنیک‌های مختلف کنترل فرآیند آماری (6σ)
- اطلاعات مربوط به تابع توزیع احتمال
- تعداد دفعات تکرار آزمایش

محاسبه عدم قطعیت گسترش یافته

در اکثر موارد اگر تابع توزیع احتمال یک تابع نرمال باشد (بویژه در کالیبراسیون) K=2 انتخاب می‌شود که تقریباً معادل سطح اطمینان ۹۵ درصد می‌باشد.

محاسبه عدم قطعیت گسترش یافته

در مواقعی که تعداد دفعات آزمایش کمتر از ۶ باشد ضریب همپوشانی از جدول آماری t دانشجو (Student; T) در بیشترموارد با سطح اطمینان ۹۵٪ انتخاب می‌شود.

Student, t for 95% confidence (2tailed)

Decrees Of freedom

V	T
1	12/7
2	4/3
3	3/2
4	2/8
5	2/6
6	2/5

Appendix A. Student's *t*-Distribution

Value of $t_p(\nu)$ from the t-distribution for degrees of freedom ν that defines an interval $-t_p(\nu)$ to $+t_p(\nu)$ that encompasses the fraction p of the distribution.

Degrees of freedom ν	Fraction p in percent					
	68.27[a]	90.00	95.00	95.45[a]	99.00	99.73[a]
1	1.84	6.31	12.71	13.97	63.66	235.8
2	1.32	2.92	4.30	4.53	9.92	19.21
3	1.20	2.35	3.18	3.31	5.84	9.22
4	1.14	2.13	2.78	2.87	4.60	6.62
5	1.11	2.02	2.57	2.65	4.03	5.51
6	1.09	1.94	2.45	2.52	3.71	4.90
7	1.08	1.89	2.36	2.43	3.50	4.53
8	1.07	1.86	2.31	2.37	3.36	4.28
9	1.06	1.83	2.26	2.32	3.25	4.09
10	1.05	1.81	2.23	2.28	3.17	3.96
11	1.05	1.80	2.20	2.25	3.11	3.85
12	1.04	1.78	2.18	2.23	3.05	3.76
13	1.04	1.77	2.16	2.21	3.01	3.69
14	1.04	1.76	2.14	2.20	2.98	3.64
15	1.03	1.75	2.13	2.18	2.95	3.59
16	1.03	1.75	2.12	2.17	2.92	3.54
17	1.03	1.74	2.11	2.16	2.90	3.51
18	1.03	1.73	2.10	2.15	2.88	3.48
19	1.03	1.73	2.09	2.14	2.86	3.45
20	1.03	1.72	2.09	2.13	2.85	3.42
25	1.02	1.71	2.06	2.11	2.79	3.33
30	1.02	1.70	2.04	2.09	2.75	3.27
35	1.01	1.70	2.03	2.07	2.72	3.23
40	1.01	1.68	2.02	2.06	2.70	3.20
45	1.01	1.68	2.01	2.06	2.69	3.18
50	1.01	1.68	2.01	2.05	2.68	3.16
100	1.005	1.660	1.984	2.025	2.626	3.077
∞	1.000	1.645	1.960	2.000	2.576	3.000

[a]For a quantity z described by a normal distribution with expectation μ_z and standard deviation σ, the interval $\mu_z \pm k\sigma$ encompasses p = 68.27, 95.45, and 99.73 percent of the distribution for k = 1, 2, and 3 respectively.

گزارش‌دهی عدم قطعیت

Reporting Uncertainty

گزارش دهی

در یک گزارش‌دهی حداقل موارد زیر باید در نظر گرفته شود

- متد محاسبه نتایج اندازه‌گیری و عدم قطعیت بدست آمده از مشاهدات و داده‌ها باید کاملاً بطور وضوح و شفاف شرح داده شود
- فهرست کامل مولفه‌های عدم قطعیت و چگونگی تخمین آنها باید ذکر گردد
- تجزیه و تحلیل داده‌ها باید طوری گزارش گردد که مراحل مهم آن بتواند براحتی تکرار شده و نتایج گزارش شده دوباره بطور مستقل تکرار شود.

گزارش دهی

- تمامی تصحیحات و مقادیر ثابت با منابع آنها که در تجزیه و تحلیل استفاده شده باید ارایه شود.
- روش‌های محاسبه باید طوری گزارش گردد که با دادن داده‌های جدید بتوان عدم قطعیت را محاسبه نمود.

گزارش دهی

بنابراین نتیجه یک اندازه‌گیری بصورت:

$$Y = y \pm u$$

$$y - u \le Y \le y + u$$

نمایش داده می‌شود

انطباق با حدود تعیین شده Compliance against limited

غالباً عدم قطعیت محاسبه شده باید بر اساس الزام مشتری، استاندارد و یا قانون یا حدود و یا مرز مشخص مقایسه گردد (مانند وجود سموم در مواد غذایی که باید در یک محدوده مشخص باشد). به عبارت دیگر عدم قطعیت محاسبه شده می‌تواند ملاک پذیرش و یا ردی مواد در آزمون‌های تحلیلی باشد.

انطباق با حدود تعیین شده Compliance against limited

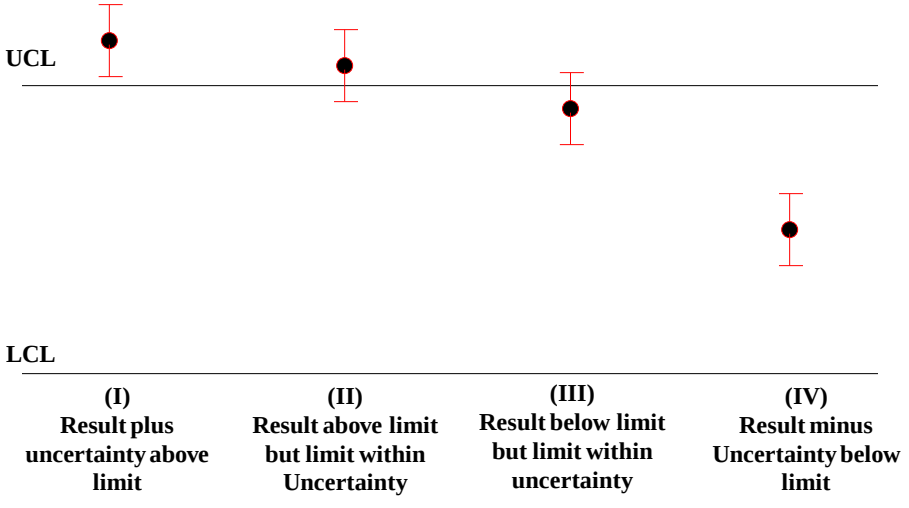

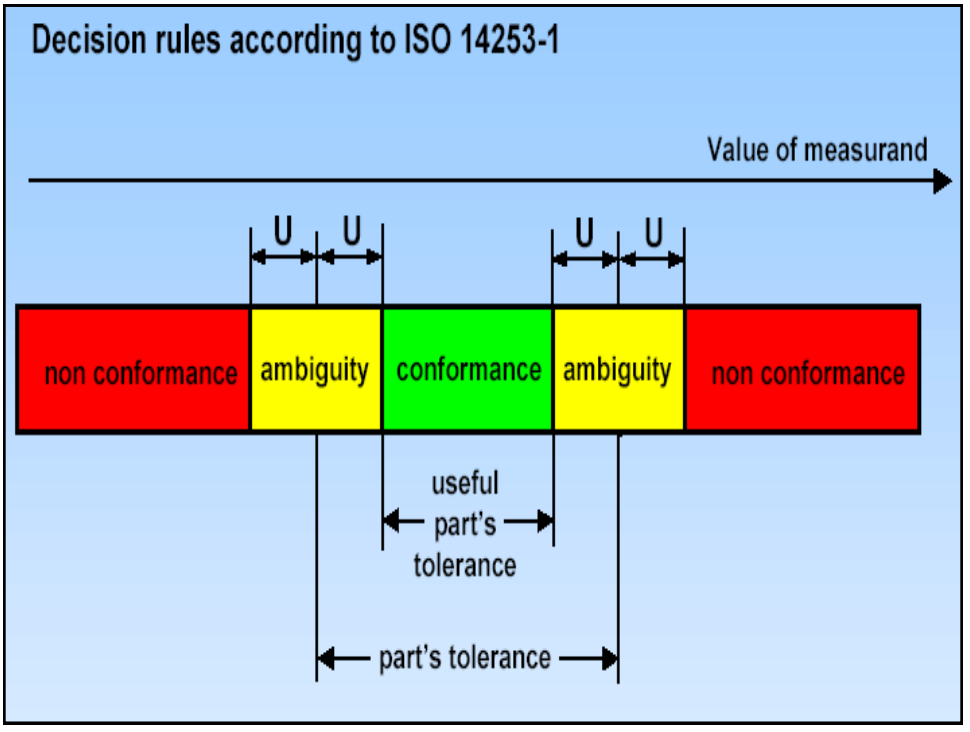

Quantifying uncertainty in analytical measurement

کمی کردن عدم قطعیت در فرآیند اندازه گیری

EURACHEM/ CITAC GUIDE

Second Edition

Slide No.138/ 261

نکته

- حداقل عوامل موثر زير مي تواند در محاسبه عدم قطعيت در نظر گرفته شود.

- 1- داده هاي بدست آمده از اندازه گيري هاي قبلي
- 2- مشخصات اندازه شناختی تجهیز مانند تفکیک پذیری تجهیز و....
- 3- تلرانس اعلام شده توسط کارخانه سازنده
- 5-عدم قطعيت هاي ناشی از کالیبراسیون یا آزمون دستگاهها / مواد مرجع که از کتابچه فني آنها بدست مي آيد و...
- 6- داده های حاصل از آزمایش با تجهیزکه خطاهای غیر قابل تصحیح را ارائه می دهد (تختی سطوح میکرومتر ، هیستریزس، ناپایداری کوره دمایی و..)

مولفه‌های عدم قطعیت در تجزیه و تحلیل مو ا د

- نمونه‌گیری (Sampling)
- شرایط نگهداری (Storage Condition)
- اثر تجهیزات اندازه‌گیری (Instrument Effects)
- درجه خلوص Regents (Reagent Purity)
- شرایط اندازه‌گیری (Measurement Condition)

مولفه‌های عدم قطعیت در تجزیه و تحلیل مواد

- تأثیر نمونه (Sample effect)
- تأثیر محاسبات (Computational effects)
- تصحیح زمینه (Blank Correction)
- تأثیرات تصادفی (Random effects)

بودجه عدم قطعیت

سهم عدم قطعیت	عدم قطعیت استاندارد	ضریب حساسیت	توزیع احتمال	تبدیل به ±	مقدار تاثیر بر روی نمونه	مقدار	سمبل	نام منبع خطا

کار گروهی

در یک مانومترجیوه ای، اگر مانومتر در دمای 20^0C ، فشار 500 mmHg را بخواند، بودجه عدم قطعیت مربوطه را در تغییرات دمای محیطی $\pm 2^0C$ را کامل کنید.

جواب

- **این تغییر دما روی خط کش نشاندهنده ، تغییراتی معادل زیر می سازد.**

$$\Delta t = \pm 2^0 C$$

$$\delta l = \pm L.\alpha.\Delta t = \pm 500mm \times 11.5 \times 10^{-6} / oC \times 2^0 C = \pm 0.02mm$$

- **عدم قطعیت استاندارد این مولفه طبق موارد گفته شده معادل خواهد بود با:**

$$S.U. = 0.02/\sqrt{3} = \pm 0.012\,mm$$

ادامه

- ولی همانطور که دیده می شود، این مقدار بر حسب میلیمتر بیان شده است ولی واحد فشار در مانومترها **mmHg** می باشد.
- در اینجا برای تبدیل این مقدار خطا به واحد فشار از معادله فشار در مانومترها کمک می گیریم:

$$P = \rho g h$$

$$c_i = \frac{\partial P}{\partial h}$$

$$c_i = \rho g =$$

$$(\textit{for example}) = 0.7 * 9.89665 = 6.92$$

جدول بودجه عدم قطعیت

نام منبع خطا	سمبل	مقدار	مقدار تاثیر بر روی نمونه	توزیع احتمال	عدم قطعیت استاندارد	ضریب حساسیت Ci	سهم عدم قطعیت Ui
temp.	Δpt	2	0.02	Rec.	0.012	6.92	0.08

یک نکته مهم

- در صورتی که "یکای" عدم قطعیت استاندارد معادل "یکای" کمیت مورد محاسبه باشد،
- ضریب حساسیت معادل (۱) در نظر گرفته میشود

عدم قطعیت نسبی

- مولفه عدم قطعیت نسبی بدون بعد (دیمانسیون) بوده و گاهی بر حسب درصد بیان میشوند.
- مولفه عدم قطعیت نسبی عبارت است از مقدار مولفه عدم قطعیت بر مقدار آن کمیت

$$u_r(x) = \frac{u(x)}{\bar{x}}$$

$$u_r(\%) = \frac{u(x)}{\bar{x}} \times 100$$

نکته

if $y = x_1^{p_1} x_2^{p_2} \cdots x_n^{p_n}$

then

$$\frac{u_c(y)}{y} = \sqrt{\sum_{i=1}^{n} (p_i \frac{u_s(x_i)}{x_i})^2}$$

$$\frac{u_c(y)}{y} = \sqrt{(p_1 \frac{u_s(x_1)}{x_1})^2 + (p_2 \frac{u_s(x_2)}{x_2})^2 + \cdots + (p_n \frac{u_s(x_n)}{x_n})^2}$$

مثال

$$P = \frac{V^2}{R}$$

$$U_c(P) = P\sqrt{(\frac{2U_S(V)}{V})^2 + (\frac{U_S(R)}{R})^2}$$

مثال

عدم قطعیت فرآیند ساخت یک محلول استاندارد کادیم (Cd) رقیق شده در اسید نیتریک (HNO3) را که برای اسپکتروسکپی جذب اتمی (Atomic Absorption Spectroscopy) و یا (AAS) بکار می‌رود محاسبه نمایید.

مراحل ساخت به ترتیب عبارتند از:

بقیه مثال

1- روش اجرایی:

Standard Operating Procedure (S.O.P)

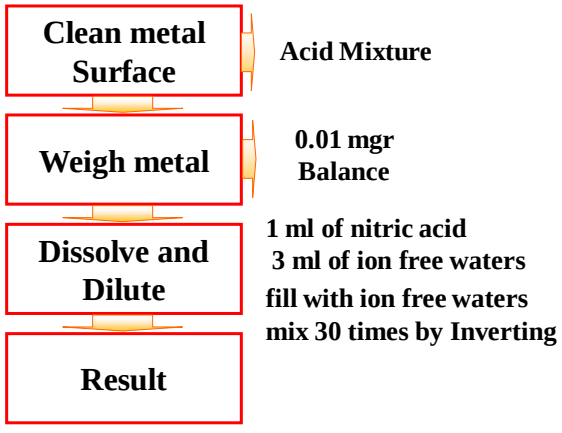

بقیه مثال

۲- محاسبات (Calculation)

$$Ccd = \frac{1000.m.p}{V} \text{ mg/liter}$$

m=Mass of the high purity metal

p=Purity of the metal as mass fraction

v=Volume of the liquid of the calibration standard (ml)

Ccd=concentration of the calibration std

بقیه مثال

۳-مشخص نمودن منابع عدم قطعیت و تحلیل آنها:

A- درجه خلوص (Purity):

Quoted in Suppliers certificate
As:99.99±0.01%

B- جرم (Mass)

The relevant mass of Cd is determined by a tarred weighing, giving= 0.10028 gr

Uncertainty	**1- Readability (Digital Resolution)**
	2- Repeatability
	3- Sensitivity of balance
	4- Buoyancy
	5- local gravity

بقیه مثال

C- حجم (Volume)

Volumetric flask uncertainty:

1- Certified internal volume

2- variation when filling

3- temperature difference

بقیه مثال

۳- کمی کردن مولفه‌های عدم قطعیت

A- درجه خلوص (Purity)

On the certificate (0.999±0.0001)

$$U_P = \frac{\pm 0.0001}{\sqrt{3}} = \pm 0.000058 \quad (\text{Rectagular})$$

B- جرم: Mass (m)

Manufacture's recommendation: 0.05 mgr

بقیه مثال

C- حجم Vulum

Calibration:

Manufactures quotes: 100ml±0.1 ml

Measured at temperature of 20C°

Standard uncertainty = $\frac{\pm 0.1ml}{\sqrt{6}} = \pm 0.04ml$

(triangular)

D- تکرارپذیری (Repeatability)

Std uncertainty= 0.02ml (n=10)

بقیه مثال

E- دما (Temperature)

Lab Temp. varies = ±4°C

Calibrated temperature=20 °C

Coefficient of volume expansion for water is 2.1×10^{-4}/C °

Volume variation=±(100 ×4 ×2.1 $\times10^{-4}$)=±0.084ml

Std uncertainty= $\frac{\pm 0.084ml}{\sqrt{3}} = \pm 0.05ml$

بقيه مثال

Uncertainty of the volume

$$U(V) = \sqrt{0.04^2 + 0.02^2 + 0.05^2} = 0.07\text{ml}$$

بقيه مثال

Values and uncertainties

Description	Value X	U (x)	U (x)/ X
Purity the metal P	0.9999	0.000058	0.000058
Mass of the metal m (mg)	100.28	0.05 mg	0.0005
Volume of the Flask V (ml)	100.0	0.07ml	0.0007

بقیه مثال

محاسبه عدم قطعیت استاندارد ترکیبی:

با توجه به جدول:

$$Cd = \frac{1000.m.p}{V}(mg/litter)$$

$$Cd = 1000 \times \frac{100.28 \times 0.9999}{100.0} = 1002.7 mg/litter$$

$$\frac{U_c(C_{cd})}{C_{cd}} = \sqrt{\left(\frac{U(p)}{p}\right)^2 + \left(\frac{U(m)}{m}\right)^2 + \left(\frac{U(V)}{V}\right)^2}$$

$$= \sqrt{0.000058^2 + 0.0005^2 + 0.0007^2}$$

$$= 0.0009$$

$$Uc(Cd) = Ccd \times 0.0009 =$$

$$= 1002.7 mg/litter \times 0.0009 = 0.9 mg/litter$$

Figure A1.5: Uncertainty contributions in cadmium standard preparation

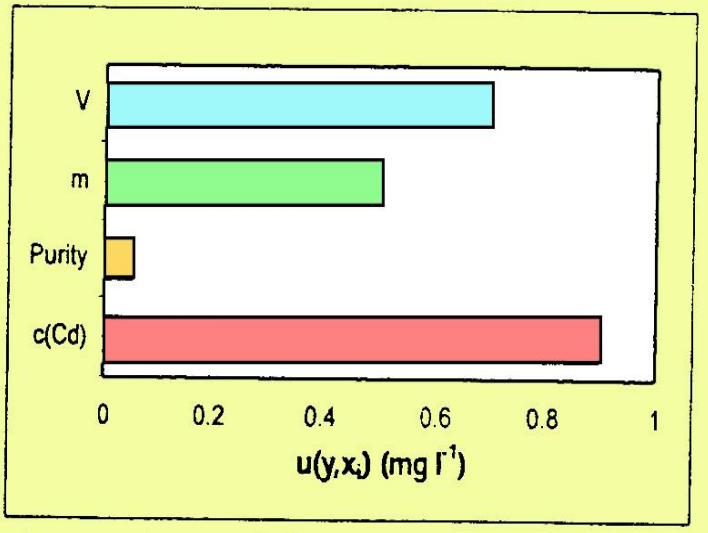

The values of $u(y,x_i)=(\partial y/\partial x_i).u(x_i)$ are taken from Table A1.3

Common sources and values of uncertainty on analytical Measurement

منابع و مقادیر عدم قطعیت در اندازه‌گیری تحلیلی

Slide No.163/ 261

Determination	Uncertainty Components	Cause	Method of determination	Typical values	
				Example	Value
Mass	Balance calibration uncertainty	Limited accuracy in calibration	Stated on calibration certificate, converted to standard deviation	4-figure balance	0.5 mg
	Linearity		i) Experiment, with range of certified weights ii) Manufacturer's specification		ca. 0.5x last significant digit
	Readability	Limited resolution on display or scale	From last significant digit		0.5x last significant digit/√3
	Daily drift	Various, including temperature	Standard deviation of long term check weighings. Calculate as RSD if necessary.		ca. 0.5x last significant digit.
	Run to run variation	Various	Standard deviation of successive sample or check weighings		ca. 0.5x last significant digit.
	Density effects (*conventional* basis)[Note 1]	Calibration weight/sample density mismatch causes a difference in the effect of atmospheric buoyancy	Calculated from known or assumed densities and typical atmospheric conditions	Steel, Nickel Aluminium Organic solids Water Hydrocarbons	1 ppm 20 ppm 50-100 ppm 65 ppm 90 ppm
	Density effects (*in vacuo* basis)[Note 1]	As above.	Calculate atmospheric buoyancy effect and subtract buoyancy effect on calibration weight.	100 g water 10 g Nickel	+0.1g (effect) <1 mg (effect)

Determination	Uncertainty Components	Cause	Method of determination	Typical values	
				Example	Value
Volume (liquid)	Calibration uncertainty	Limited accuracy in calibration	Stated on manufacturer's specification, converted to standard deviation. For ASTM class A glassware of volume V, the limit is approximately $V^{0.6}/200$	10 ml (Grade A)	$0.02 / \sqrt{3} =$ 0.01 ml*
	Temperature	Temperature variation from the calibration temperature causes a difference in the volume at the standard temperature.	$\Delta T \cdot \alpha/(2\sqrt{3})$ gives the relative standard deviation, where ΔT is the possible temperature range and α the coefficient of volume expansion of the liquid. α is approximately $2 \times 10^{-4}\ K^{-1}$ for water and $1 \times 10^{-3}\ K^{-1}$ for organic liquids.	100 ml water	0.03 ml for operating within 3°C of the stated operating temperature
	Run to run variation	Various	Standard deviation of successive check deliveries (found by weighing)	25 ml pipette	Replicate fill/weigh: s = 0.0092 ml

Determination	Uncertainty Components	Cause	Method of determination	Typical values	
				Example	Value
Reference material concentration	Purity	Impurities reduce the amount of reference material present. Reactive impurities may interfere with the measurement.	Stated on manufacturer's certificate. Reference certificates usually give unqualified limits; these should accordingly be treated as rectangular distributions and divided by $\sqrt{3}$. Note: where the nature of the impurities is not stated, additional allowance or checks may need to be made to establish limits for interference etc.	Reference potassium hydrogen phthalate certified as 99.9 ±0.1%	$0.1/\sqrt{3} =$ 0.06%
	Concentration (certified)	Certified uncertainty in reference material concentration.	Stated on manufacturer's certificate. Reference certificates usually give unqualified limits; these should accordingly be treated as rectangular distributions and divided by $\sqrt{3}$.	Cadmium acetate in 4% acetic acid. Certified as (1000±2) mg l^{-1}.	$2/\sqrt{3} = 1.2$ mg l^{-1} (0.0012 as RSD)*
	Concentration (made up from certified material)	Combination of uncertainties in reference values and intermediate steps	Combine values for prior steps as RSD throughout.	Cadmium acetate after three dilutions from 1000 mg l^{-1} to 0.5 mg l^{-1}	$\sqrt{0.0012^2 + 0.0017^2 + 0.0021^2 + 0.0017^2} = 0.0034$ as RSD

*Assuming rectangular distribution

Determination	Uncertainty Components	Cause	Method of determination	Typical values	
				Example	Value
Absorbance	Instrument calibration Note: this component relates to absorbance reading versus reference absorbance, not to the calibration of concentration against absorbance reading	Limited accuracy in calibration.	Stated on calibration certificate as limits, converted to standard deviation		
	Run to run variation	Various	Standard deviation of replicate determinations, or QA performance.	Mean of 7 absorbance readings with s=1.63	$1.63/\sqrt{7} = 0.62$
Sampling	Homogeneity	Sub-sampling from inhomogeneous material will not generally represent the bulk exactly. Note: random sampling will generally result in zero bias. It may be necessary to check that sampling is actually random.	i) Standard deviation of separate sub-sample results (if the inhomogeneity is large relative to analytical accuracy). ii) Standard deviation estimated from known or assumed population parameters.	Sampling from bread of assumed two-valued inhomogeneity (See Example A4)	For 15 portions from 72 contaminated and 360 uncontaminated bulk portions: RSD = 0.58

Determination	Uncertainty Components	Cause	Method of determination	Typical values	
				Example	Value
Extraction recovery	Mean recovery	Extraction is rarely complete and may add or include interferents.	Recovery calculated as percentage recovery from comparable reference material or representative spiking. Uncertainty obtained from standard deviation of mean of recovery experiments. Note: recovery may also be calculated directly from previously measured partition coefficients.	Recovery of pesticide from bread; 42 experiments, mean 90%, s=28% (See Example A4)	$28/\sqrt{42} = 4.3\%$ (0.048 as RSD)
	Run to run variation in recovery	Various	Standard deviation of replicate experiments.	Recovery of pesticides from bread from paired replicate data. (See Example A4)	0.31 as RSD.

Estimation of the uncertainty of Dimensional Calibration and Measuring

تخمین عدم قطعیت در کالیبراسیون و اندازه‌گیری ابعادی

اندازه‌گیری ابعادی

برخی از منابع عدم قطعیت در اندازه‌گیری ابعادی از قرار زیر است:

1. عدم قطعیت استاندارد مرجع (Master)
2. عدم قطعیت تکرارپذیری (Repeatability)
3. عدم قطعیت خطای زاویه (Cosine error)
4. تغییر شکل الاستیکی (Elastic deformation)
5. خطای مربوط به دمای محیط

Error caused by temperature not being at the standard temperature of 20°C

۶. خطای مربوط به اختلاف دمای وسیله یا دمای مرجع

error caused by the test item being at a different temperature than the master

اندازه‌گیری ابعادی

۷. خطای مربوط به دماسنج

Error in the thermometer measuring the room or part temperature

۸. خطای خط کش

Scale errors in the measuring instrument

۹. خطای مربوط به Fixtures ها

Errors due to fix Turing

۱۰. خطای مربوط به قطعه

Imperfect geometry of the part

مثال1

« محاسبه عدم قطعیت برای کالیبراسیون یک کولیس 6-0 اینچی»

یک کولیس توسط یک بلوک سنجه در دمای محیط ±5°F کالیره شده و کوچکترین تقسیم‌بندی کولیس برابر 0.0005 اینچ می‌باشد و اختلاف دمای کولیس با بلوک سنجه 1°F گزارش شده است:

A- عدم قطعیت مرجع (بلوک سنجه)

Tolerance of grade 2 blocks is 16 µ inch

مثال1

B- عدم قطعیت تکرارپذیری با توجه به زیرسنجی کولیس

Repeatability Vs. Resolutions

Std Deviation= 0.00012 inch (n=10)

Resolution std Deviation is $500/2\sqrt{3} = 144\,\mu inch$

Resolution > Repeatability

⇒Omit Repeatability

مثال1

C- عدم قطعیت مربوط به ضریب انبساط حرارتی:

Uncertainty in coefficient of thermal Expansion

$\triangle L = L \times \triangle T \times \triangle \alpha$

△L=Error in Length

L=Nominal Length

△T=Deviation From 20°C

△α=Difference Between the coefficient

△L=(6in) (5.0°F) (0.9×10^{-6}/ °F) ≈27 μ inch

D- عدم قطعیت مربوط به اختلاف دمای قطعه و مرجع

△L=(6in) (1.0°F) (6.5×10^{-6}/ °F) ≈ 39 μ inch

Table 5. Uncertainty Budget for Calibrating 0 – 6 Digital Caliper.

Uncertainty Source	Estimate (μin)	Degrees of Freedom	Type	Distribution	Divisor	Standard Uncertainty (μin)	Variance (μin^2)
Gage Blocks	16	∞	B	Rectangular	√3	9.24	85.4
Resolution	500	∞	B	Rectangular	2√3	144	20736
Uncertainty of CTE	27	∞	B	Rectangular	√3	15.6	243
Master/part temperature difference	39	∞	B	Rectangular	√3	22.5	506
Summation	21570						
Combined standard uncertainty, u_c	147						
Expanded Uncertainty, $U = 2u_c$	294 ≈ 300						

مثال ۲

«محاسبه عدم قطعیت یک میکرو متر یک اینچی»

یک میکرو متر یک اینچی توسط بلوک سنجه گرید یک در دمای 68°F±1°F کالیبره شده است. میکرو متر و بلوک سنجه بدمای تعادل رسیده‌اند و اختلاف آنها 0.1°F می‌باشد.

A- خطای تکرارپذیری:

یک اپراتور ماهر خطای تکرارپذیری را به صفر رسانیده است

B- خطای مرجع

$U_{(k=2)}=\pm 4\ \mu$ inch

Slide No.176/ 261

مثال ۲

C- خطای ریز سنجی

Resolution= 100 μ inch

$U_{std} = \frac{100}{2\sqrt{3}} = 29\ \mu$ inch

D- خطای ضریب انبساط حرارتی

$\triangle L = L \times (68°F - T) \times \triangle \alpha$

$\triangle L = (1\text{ inch})\ (1°F)\ (0.9 \times 10^{-6}/°F) = 0.9\ \mu$ inch

E- خطای مربوط به اختلاف دمای وسیله با مرجع

$\triangle L = L \times \triangle T \times \alpha$

$\triangle L = (I\text{ inch})\ (0.1\ °F)\ (6.5 \times 10^{-6}/°F) = 0.6\ \mu$ inch

Slide No.177/ 261

Table 9. Uncertainty Budget for Calibrating a 0 – 1 Inch Digital Micrometer.

Uncertainty Source	Estimate (μin)	Type	Distribution	Divisor	Standard Uncertainty (μin)	Variance (μin^2)
Gage blocks	4	B	Normal	2	2	4
Resolution	100	B	Rectangular	$2\sqrt{3}$	29	841
Uncertainty of CTE	0.9	B	Rectangular	$\sqrt{3}$	0.52	0.27
Master/part temperature difference	0.6	B	Rectangular	$\sqrt{3}$	0.35	0.12

Summation	845
Combined Standard Uncertainty	29
Expanded Uncertainty (k=1.65)	48

An examination of the uncertainty budget shows that it consists of only one significant source, the resolution, which is a rectangular distribution. In fact, this single contributor is so large compared

منابع

1.Guide to the Excretion of Uncertainty in Measurement by BIMP, IEC, IFCC, ISO, IUPAC, IUPAP, OIML(1995)

2. International Vocabulary of Basic and General Terms in Metrology by BIPM, IEC, IFCC, ISO, IUPAC, IUPAP, OIML

3. Statistics for Technology Chatfield C. (1983)

4. Uncertainty, Calibration and Probability, Dietrich, C.F (1991)

5. EAL-R2, Expression of Uncertainty Measurement in Calibration April 1997

6. EAL- R2-S1, Supplement 1 to EAL- R2

7. ISO 3534-1 Statistic- Vocabulary and symbols

منابع

8. PD 6461 Vocabulary of Metrology

9. Quantifying Uncertainty in Analytical Measurement ISBN (1995)

10. The Expression of Uncertainty and Confidence in Measurement UKAS publication M3003

11. Accreditation Standard, UKAS Publication MIO NAMAZ

12. Guide to the Expression of Uncertainty in Testing UKAS publication NIS80

13. Lira, Evaluating the Measurement Uncertainty, institude of physics publishing, Bristol and Philadelphia, 2002

14. Uncertainty of Measurements, ASQ Quality press, 2002

منابع

15. ILAC-G17, Introducing the Concept of Uncertainty of Measurement in Testing in Association with the application of the standard ISO/ IEC 17025 (2002)
16. A2 LA Guide for the Estimation of the Uncertainty of Dements ional Calibration and Testing Results (2002)
17. EA-10/16 Guidelines of the Estimation of Uncertainty in Hardness Measurements
18. Accuracy (Truness and precision) of Measurement Methods and Results (ISO 5725-1 to 6)

با آرزوی موفقیت برای همـه شما عزیزان که دراین دوره آموزشـی حضـــور داشتید.